

Ձ. Վ. ԽՁՄԱԼՅԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՌ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻ ԳՐՔԱՅԻՆ ՖՈՆԴԻ ՊԱՀՊԱՆՄԱՆ ՀԱՐՑԻ ՇՈՒՐՋԸ

Հայրական ՍՍՌ Մատենադարանը հալ ժողովրդի կուլտուրայի հուշարձաններից ամենախոշորն է:

Այնտեղ են կենտրոնացված հալ և հարևան ժողովուրդների 5--18-րդ դարերի ձեռագիր ու տպագիր գիտական աշխատություններ:

Հալ ժողովուրդը դարեր շարունակ կարողացել է կուլտուրայի այդ հուշարձանները հերոսաբար պաշտպանել օտարերկրյա (պարսիկների, արաբների, թուրքերի և այլն) հարձակումներից: Այդ հարձակումների հետևանքով է, որ ձեռագրերը, արխիվային վավերագրերը, ինչպես նաև հնատիպ գրքերը պահվել են խոնավ նկուղներում, պատերի մեջ, ընդ որում հարկ եղած խնամքի բացակայության պատճառով նրանց վրա սկսել են զարգանալ տարբեր տեսակի միկրոօրգանիզմներ, հիմնականում բորբոսանկեր, որոնք առաջ են բերել թղթի քայքայում կամ ցամաքացում, որոշ ձեռագրերի և արխիվային վավերագրերի տեքստեր դարձնելով դժվար ընթեռնելի կամ անընթեռնելի:

Հայաստանում Սովետական իշխանության հաստատումից հետո միայն հնարավոր դարձավ Մատենադարանում գտնվող ձեռագրերի, արխիվային վավերագրերի և տպագիր գրականության պահպանման գործը դնել պատշաճ բարձրության վրա: Կառուցվել է ոչ միայն հարմարագույն շենք, այլև հատուկ լաբորատորիա, որտեղ ուսումնասիրվում են թղթի քայքայման դրսևապատճառները և նրանց դեմ էֆեկտիվ միջոցառումների մշակման գործը:

Ռեստավրացիոն աշխատանքներ կատարելու և ձեռագրերի ու արխիվային վավերագրերի երկարակեցությունն ապահովելու համար Մատենադարանին կից սահղծվել է ռեստավրացիոն բաժին: Տվյալ բաժնում կատարվում են ո՛չ միայն արտադրական բնույթ կրող աշխատանքներ՝ մաքրում, ակտահանում, մշակում, ռեստավրացիա և կազմ, այլև գիտական բնույթի գործնական աշխատանքներ:

Միստեմատիկ կերպով կատարվում է ձևագրերի, արխիվային վավերագրերի և ամբողջ գրքային ֆոնդի ստուգում՝ մաքրության ու առողջական վիճակի տեսակետից և հարկ կաթ ղեկավարում առանձնացվում են հատուկ պահարանների մեջ՝ հետագա աշխատանքների համար:

Բացառությամբ հուլիս—օգոստոս ամիսների, օդափոխման հարմարանքի միջոցով ապահովվում է գրապահոցների օդի ջերմությունը $15-20^{\circ}$ -ի և հարաբերական խոնավությունը՝ $45-60\%$ -ի սահմաններում, որպիսի հանգամանքը մեծ նշանակություն ունի գրքերի երկարակեցության համար:

Ձևագրատունը և մյուս գրապահոցները երեք ամիսը մեկ անգամ փոշեզրկվում են ֆորմալինի 2% -ային լուծույթով, որի հետևանքով օդի միկրոօրգանիզմների թիվը զգալի չափով պակասում է:

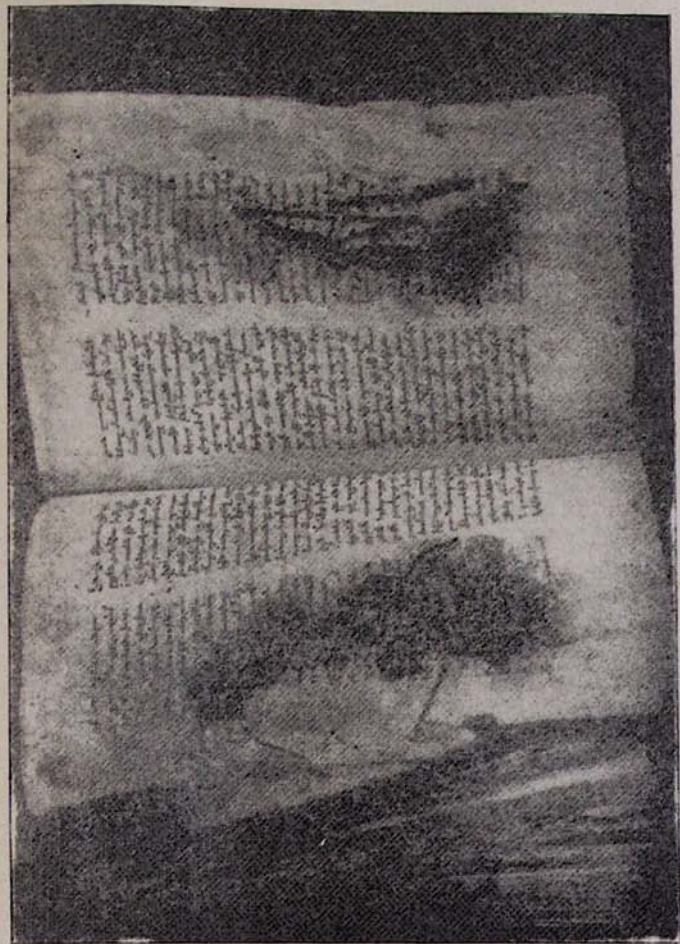
Վարակված, քայքայված և վատ վիճակի հասած ձևագրերը ամբողջությամբ կամ առանձին թերթեր, սկսած 1946 թվականից, մշակվում են ժելատինային ամրացնող լուծույթով, որը քայքայված թերթերին տալիս է որոշ ամրություն:

Վարակված, ինչպես նաև նոր զնված ձևագրերը, արխիվային վավերագրերը և հնատիպ գրքերը, առաջինները՝ բուժման, մշակմանը պրոֆիլակտիկ նպատակով, ենթարկվում են պարաֆորմալինային վարակազերծման կամ ֆորմալինի 2% -ային լուծույթի միջոցով՝ թերթային ախտահանման, իսկ մագաղաթի դեպքում՝ $0,5\%$ տիմոլի ազդեցությամբ: Միկրոօրգանիզմների տեսակները և ախտահանման արդյունքները պարզելու նպատակով կատարվում է ռիվմանդ նմուշների և սնկային սպորների միկրոդիտական ուսումնասիրություն՝ մշակումից առաջ և հետո:

Ռեստավրացիոն աշխատանքները կատարվում են ցորենի 30% ալյուրից պատրաստված սոսինձով, որի մեջ, որպես անտիսեպտիկ նյութ, օգտագործվում է $0,8-1\%$ β -նաֆտոլ:

Այդ աշխատանքները կատարվում են հատուկ թղթերի (միկալենտնի, կոնդենսատորնի և այլն) միջոցով, որոնք տալիս են ամրություն և տեքստերի կորուստ տեղի չի ունենում: Ձևագրերի ցեմենտացված կամ կպած թերթերն անշատվում են սառը թրջոցների և գոլորշու միջոցով:

Բուժված, մշակված և ցեմենտացված վիճակից դուրս բերված ձևագրերի թվին են պատկանում հետևյալ համարները՝ 933 (Տոնական, 18-րդ դ.), 3440 (Պրատական, 18-րդ դ.), 3658 (Հայս-

Նկ. 1. № 4795 ձեռագիրը (XVI դ.), վարակված և քայքայված վիճակում

Նկ. 2. № 4795 ձեռագիրը ախտահանումից և սեռասխալից հետո:

մավուրք, 14-րդ դ.), 4519 (Ճաշոց, 14-րդ դ.), 4162 (Մաշտոց, 15-րդ դ.), 5868 (Մաշտոց, 17-րդ դ.), 6524 (Աղթարք, 19-րդ դ.), 3938 (Գարոզգիրք, 17-րդ դ.), 4004 (Գիրք հարցմանց, 15-րդ դ.), 4076 (Ավետարան, 17-րդ դ.), 7577 (Սաղմոս, 17-րդ դ.), 8131 (Ավետարան, 17-րդ դ.), 9487 (Մաշտոց 16-րդ դ.), 4138 (Մեկնութուն, 17-րդ դ.), 4456 (Ավետարան, 14-րդ դ.), 9552 (Ավետարան, 15-րդ դ.), և այլն: Ընդհանուր թվով մշակված է մոտ 120 ձեռագիր, որոնք փրկված են հետագա քայքայումից:

Ստորև բերում ենք չմշակված և մշակված № 4795 ձեռագրի (16-րդ դար) լուսանկարները:

Թիկրոթիոյոգիական լարորատորիան աշխատանքներ է կատարում թղթի քայքայում առաջացնող միկրոօրգանիզմների դեմ պայքարելու ուղղությամբ, ընդ որում փորձարկվում են ճառագայթասնկերից ստացված մի շարք անտիրոտոլի և այլ նյութեր: Այս ուղղությամբ աշխատանքները շարունակվում են:

3. В. Хзмалян

К вопросу о хранении книжного фонда Матенадарана Армянской ССР

Р е з ю м е

После установления Советской власти в Армении создались благоприятные условия для хранения древних рукописей и архивных документов.

При отделе реставрации Матенадарана с 1949 года организована микологическая лаборатория. В лаборатории ведутся работы по профилактике и лечебным мероприятиям пораженных бумаг. Против плесневых грибов и других микроорганизмов, разрушающих бумагу, в качестве мер борьбы испытывается ряд новых антибиотических и других средств, с целью создания условий для долгого хранения ценнейшегоклада армянской литературы.

В результате наших исследований из книжного фонда Матенадарана вылечено около 120 рукописей. На рис. 1 показана больная рукопись, на рис. 2—вылеченная рукопись.

Приняты также профилактические меры против существующих заболеваний книжного фонда.